

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ЦИВІЛЬНОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Процеси цифровізації суспільного життя та державного управління безпосередньо вплинули на судову систему України. Спілкування в месенджерах, листування електронною поштою, публікації в соціальних мережах, транзакції в інтернет-банкінгу – усе це стало невіддільною частиною повсякденних та ділових відносин. Як наслідок, виникла потреба в юридичному закріпленні та практичному застосуванні нових засобів доказування.

Конституційне право кожного на судовий захист (стаття 55 Конституції України) передбачає доступність та ефективність правосуддя. У сучасних умовах реалізація цього права неможлива без чіткого процесуального механізму використання електронних даних. Масштабне оновлення процесуальних кодексів України у 2017 році дозволило виокремити електронні докази в самостійний процесуальний засіб доказування, що суттєво змінило підходи до розгляду справ як у цивільному, так і в адміністративному судочинстві.

Законодавче визначення електронних доказів у цивільному та адміністративному процесах є уніфікованим. Відповідно до частини 1 статті 100 Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) України та частини 1 статті 99 Кодексу адміністративного судочинства (КАС) України, електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи.

Законодавець наводить орієнтовний перелік форм, яких можуть набувати такі докази:

- електронні документи (текстові файли, графічні зображення,

плани,

фотографії, відео- та звукозаписи); • вебсайти та окремі вебсторінки;

• текстові, мультимедійні та голосові повідомлення (зокрема, у месенджерах Viber, Telegram, WhatsApp тощо);

• метадані (інформація про інші електронні дані, яку часто називають «цифровим відбитком», що містить відомості про автора, дату, час і місце створення чи зміни файлу);

• бази даних та інші цифрові масиви.

Такі дані можуть зберігатися на різноманітних носіях: портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах, флеш-накопичувачах), внутрішніх та зовнішніх серверах, системах резервного копіювання або безпосередньо в мережі Інтернет (наприклад, у хмарних сховищах). При цьому самі матеріальні носії (жорсткі диски, телефони), якщо вони подаються до суду, набувають статусу речових доказів і мають зберігатися у справі відповідним чином.

Правовий статус електронних документів додатково регулюється спеціальними законами України, зокрема «Про електронні документи та електронний документооборот» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги». Важливим є правило, закріплене у статті 8 Закону «Про електронні документи та електронний документооборот»: юридична сила та допустимість електронного документа не можуть заперечуватися виключно на тій підставі, що він має електронну форму.

Головна відмінність електронного доказу від класичного письмового чи речового полягає в його нематеріальній природі та специфіці відтворення.

Для того, щоб суд і учасники справи могли ознайомитися зі змістом електронного доказу, обов'язково потрібне використання технічних засобів (комп'ютера, смартфона, спеціального програмного забезпечення чи проектора).

Крім того, електронна інформація має такі специфічні властивості:

1. Легкість копіювання без втрати властивостей: При перенесенні файлу

з одного носія на інший його структура та зміст залишаються ідентичними. Ба більше, оригінал і копія можуть існувати в кількох місцях одночасно.

2. Вразливість до модифікацій: Цифрові дані порівняно легко знищити, приховати, підробити або непомітно змінити, що вимагає від судів особливої ретельності при оцінці їхньої достовірності. 3. Наявність метаданих: На відміну від паперового документа, де дата написання може бути вказана лише текстом, електронний файл містить приховані системні дані про історію свого створення та редагування.

Потрібно чітко розмежовувати електронний доказ та його паперову копію. Роздрукований електронний лист чи скріншот повідомлення у месенджері на папері не стає письмовим доказом у класичному розумінні — він залишається паперовою копією електронного доказу (ч. 3 ст. 100 ЦПК, ч. 3 ст. 99 КАС).

Учасники справи мають право подавати електронні докази в один із трьох способів:

1. В оригіналі. Відповідно до статті 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документооборот», оригіналом вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора. Якщо документ створюється одночасно в електронній та паперовій формах, обидва варіанти є оригіналами.

2. В електронній копії. На таку копію має бути накладено кваліфікований електронний підпис (КЕП) особи, яка її подає. Це забезпечує інтеграцію доказу в систему електронного судочинства.

3. У паперовій копії. Роздруківки скріншотів, таблиць чи текстів завіряються власноручним підписом учасника справи (чи його представника) із зазначенням дати, посади та напису «Згідно з оригіналом».

При поданні копії (як електронної, так і паперової) учасник обов'язково повинен зазначити, у кого саме знаходиться оригінал електронного доказу (ч. 4 ст. 100 ЦПК, ч. 4 ст. 99 КАС). Це процедурно необхідно на випадок, якщо у суду чи інших учасників виникнуть сумніви щодо автентичності копії. Якщо

оригінал на вимогу суду не буде надано, а достовірність копії оспорується, суд має повне процесуальне право не брати такий доказ до уваги.

Важливим є також обов'язок завчасного надсилання копій доказів іншим учасникам справи. З впровадженням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС) та наявністю в учасників Електронних кабінетів, документи надсилаються в електронній формі автоматично. Якщо ж в іншої сторони немає Електронного кабінету (і вона не зобов'язана його мати за законом), докази доводиться роздруковувати й відправляти поштою у паперовому вигляді з описом вкладення.

Суд оцінює електронні докази за загальними правилами – крізь призму їх належності, допустимості, достовірності та достатності. Проте на практиці виникає найбільше проблем саме з перевіркою достовірності та допустимості.

Цивільне судочинство: У цивільних справах (наприклад, у спорах про стягнення боргу за розпискою, сімейних чи трудових спорах) сторони часто посилаються на листування у Viber чи Telegram. Велика палата Верховного Суду та Касаційний цивільний суд у своїх постановках сформулювали чіткі правові позиції щодо цього.

Наприклад, звичайний скріншот екрана телефону є належним доказом лише тоді, коли немає обґрунтованого сумніву щодо осіб відправника та отримувача. Якщо сторона оспорує, що певний акаунт у соцмережі чи месенджері належить саме їй, суд зазначає, що створити профіль під будь-яким іменем може кожен. Тому для підтвердження достовірності даних позивачам рекомендується надавати звіти про фіксацію змісту вебсторінок.

Зокрема, Верховний Суд визнає належними докази, виготовлені акредитованими установами (як-от Центр компетенції адресного простору мережі Інтернет Консорціуму «Український центр підтримки номерів і адрес»). Такі звіти офіційно фіксують наявність публікацій чи дописів у мережі станом на конкретний час і день.

Адміністративне судочинство: Специфіка адміністративного процесу полягає в тому, що однією зі сторін завжди є суб'єкт владних повноважень

(державний орган, посадова особа). Тут електронними доказами часто виступають дані автоматизованих систем, реєстрах, відеозаписи з нагрудних камер поліцейських (бодікамів) чи систем відеоспостереження громадських місць.

В адміністративних справах діє презумпція вини суб'єкта владних повноважень — саме державний орган має довести правомірність свого рішення. Наприклад, якщо оскаржується штраф за порушення ПДР, фіксація якого відбулася в автоматичному режимі, державний орган зобов'язаний надати суду оригінальний цифровий відеозапис чи файл метаданих, що містить КЕП або цифровий сертифікат безпеки пристрою. Якщо відеозапис надано у вигляді змонтованого або фрагментарного файлу без метаданих, суд може визнати такий доказ недопустимим, оскільки він одержаний з порушенням встановленої процедури фіксації.

Якщо дослідження електронного доказу потребує спеціальних знань (виявлення ознак монтажу у відеофайлі, відновлення видаленого листування, перевірка втручання в код програми), суд за клопотанням сторін або з власної ініціативи призначає комп'ютерно-технічну експертизу.

Впровадження інституту електронних доказів у цивільне та адміністративне судочинство стало відповіддю на виклики цифровізації суспільства та є безпосереднім інструментом реалізації конституційного права на судовий захист. Це значно розширило можливості сторін щодо захисту своїх прав та інтересів, спростило процеси доказування у специфічних категоріях справ (наприклад, у сфері інтелектуальної власності, електронної комерції чи публічно-правових спорів).

Водночас судова практика демонструє наявність певних прогалин, пов'язаних із технічною оснащеністю окремих судів, складністю самостійної перевірки автентичності цифрових даних суддями без залучення дороговартісних експертиз, а також потребою в детальнішому законодавчому врегулюванні процесів переведення паперових документів в електронну форму всередині судового діловодства. Подальший розвиток цього інституту

має йти шляхом спрощення технічних процедур подання доказів через ЄСІКС та підвищення цифрової грамотності всіх учасників судового процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєва-Шаламова Ж. В., Ковальчук І. А. Електронні докази в цивільному судочинстві: теоретичні та практичні аспекти. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 5. С. 64–67.

2. Електронні докази в адміністративному судочинстві / Дніпровське міжрегіональне управління Міністерства юстиції України. Офіційний вебсайт. URL: <https://just-dnipro.gov.ua/elektronni-dokazy-v-administratyvnomu-sudochynstvi/>

3. Електронні докази в цивільному процесі / WikiLegalAid : довідково-інформаційна платформа правових консультацій. URL: [https://legalaid.wiki/index.php/Електронні докази в цивільному процесі](https://legalaid.wiki/index.php/Електронні_докази_в_цивільному_процесі)

4. Електронні докази у цивільному процесі : презентація / Н. Сакара ; Верховний Суд, Касаційний цивільний суд. Київ, 2025. 41 с. URL: [https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/Prezent Elektr d okazu tciv proces.pdf](https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/Prezent_Elektr_dokazu_tciv_proces.pdf)

5. Чудик Н.О., Колесніков А.П., Канюка В.Є. Інституційно-правові детермінанти модернізації єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в умовах цифрової трансформації правосуддя. Актуальні проблеми правознавства. 2025. № 1. С. 55-61